

NY DANSK LYDLIG LYRIK

– mod en større lydhørhed i den videnskabelige omgang med det hørbare, kunstnerisk formede sprog

FORSKNINGSFELTET

Det kan synes som om, lyrikken næsten er forsvundet ud af billedet i dag; at den kun i snævre akademiske kredse og litteraturmiljøer indtager en prominent plads. Det er imidlertid udelukkende, fordi man kun ser på den skriftlige lyrik – i virkeligheden har lyrikken måske aldrig fyldt mere, end den gør nu. Den *lydlige* lyrik spiller, i modsætning til den skriftlige, en uhyre central rolle i mediebilledet og i de fleste menneskers dagligdag i vores del af verden, nemlig i form af sang og rap.¹ Problemet er nu, at den lydlige lyrik omvendt spiller en udpræget perifer rolle i den *videnskabelige* verden. Der er ingen grænser for, hvor fintmækkende litteraturvidenskaben kan være, når den beskæftiger sig med lyrik i den skriftlige tradition: Med et stort, mangefacetteret og sig konstant udviklende begrebsapparat og vokabular kan den skriftlige poesi læses, beskrives, analyseres og fortolkes med stor præcision og på mange forskellige måder. Til gengæld er der så at sige næsten ikke andet end grænser for litteraturvidenskabens præcision i perceptionen, beskrivelsen, analysen og fortolkningen af den *lydlige* lyrik. I mit projekt vil jeg forsøge at udvikle et fintmasket videnskabeligt apparat svarende til det, den skriftlige poesi mødes med, og således imødekomme det misforhold, at man på den ene side har et utroligt forfinet apparat til at beskrive et fænomen, der lever en meget beskedent tilværelse, og på den anden side mangler et kvalificeret apparat til at beskrive et uhyre aktuelt fænomen, som fylder enormt meget.

Imidlertid er den lydlige lyrik ikke blot kvantitativt fremtrædende. Nogle af de mest interessante kunstneriske landvindinger i Danmark de seneste år har fundet sted inden for den auditive poesis domæne. Det gælder inden for den lydlige lyrik, der artikuleres som sang og rap, men det gælder også inden for den traditionelt skriftlige litterære scene, hvor man omtrent siden midten af 1990'erne har kunnet spore en voksende orientering mod lyden: poetry slam, spoken word, performancepoesi, det traditionelle oplæsningsarrangement, lydbogen, digt-cd'en og måske især musik & poesi-genren² er fænomener, hvis stadigt tiltagende udbredelse peger i denne retning. Dan Ringgaard parafraserer Marjorie Perloff: "lyrikken bevæger sig fra at være *On the Page* til at være *Off the Page*".³

At give denne 'off-page-poetry' en fyldestgørende behandling lader sig ikke gøre alene med de forhåndenværende redskaber. Projektet bygger på den antagelse, at den lydlige lyrik er grundlæggende forskellig fra den skriftlige og således fordrer en tilsvarende grundlæggende forskellig og adækvat videnskabelig behandling. En fintmækkende analytisk omgang med den lydlige lyrik i al dens heterogenitet vil resultere i en ny forståelse for, hvorledes dens særlige betydningsdannelse etableres, og hvorledes denne adskiller sig fra den skriftlige betydningsdannelse, samt i en ny og mere præcis forståelse for, hvilke parametre der i og med oraliteten bringes i spil, og hvordan disse interagerer. Et konkret eksempel på, hvordan litteraturvidenskaben med sit udgangspunkt i skriftligheden overser – eller rettere: 'overhører' – væsentlige aspekter af den lydlige lyrik, kan iagttages i en af de mest fremragende studier i poesi i nyere tid, Frank Kjørups *Sprog versus sprog*. Her hedder det, at

¹ En væsentlig artikel, som betoner dette forhold og åbner en række forskningsperspektiver, er Guido Nascherts artikel "Wider eine halbierte Lyrik. Überlegungen zu den Desideraten und Möglichkeiten eines textwissenschaftlichen Umgangs mit SongPoesi", in: *Jahrbuch der ungarischen Germanistik*, 2006.

² Sml. Rasmus Bo Sørensen: "Danske digtere sprænger lydmuren", in: Dagbladet *Information*, 29/1 2009 (www.information.dk/180979).

³ Dan Ringgaard: "De bundne former og avantgarden", in: *Standart*, nr. 1 (2000) [upagineret internetversion]. Dana Gioia peger på, at denne bevægelse mod lyd er et grundlæggende, samfundsmæssigt anliggende: "There is probably no more important argument in our culture because this issue focuses on the means by which our society uses language, images, and ideas to represent reality", "Disappearing Ink: Poetry at the End of Print Culture", in: *The Hudson Review*, Vol. LVI, Nr. 1 (2003), p. 3.

visse former for moderne poesi, særlig af den enjamberende friverstype, muligvis slet ikke egner sig til at blive læst op, ikke engang af forfatteren himself, og/eller at den pågældende forfatter [...] ved den registrerede performance har vist sig som en ringe performer.⁴

Kjørup fælder sin hårde dom over den pågældende forfatter på følgende baggrund: Forskere er gennem empiriske studier nået frem til, at han i 90% af sin oplæsning holder pause ved komma og punktum og ikke ved sætningsgrænsen – dvs. at han læser teksten, som om den var skrevet som prosa, og dermed kommer en række flertydige konstruktioner ikke til deres ret. Her må det betones, at Kjørup, som ikke har lyttet til oplæsningen, på dette grundlag ikke har belæg for at kalde forfatteren for “en ringe performer” eller erklære digtet uegnet til oplæsning. Kjørup forholder sig til ét, skriftligt funderet parameter, nemlig pausering ved linjebrud. Jeg mener, at det er nødvendigt at inddrage mange andre potentielt betydningsbærende elementer: klanglige parametre som rytmisk og tonal stilisering, accentuering af konsonanter og udstrækning af vokaler, tempo, volumen, tonegang, klang, nasalitet, tekstur (fx ‘hæshed’), vejtrækning, udtalestinkthed m.m. Foruden stemmens beskaffenhed og opførelse må også stemme-eksterne forhold beagtes som betydningsbærende: rumklang, ekko, forvrængning, modulation, frekvensforhold etc.

Netop en stor opmærksomhed over for rent lydlig kvalitet kan til gengæld musikvidenskaben udvise, eksempelvis Ansa Lønstrup. I sin forskning tenderer hun dog mod at gå i den modsatte grøft: “I en eller anden grad bliver sindet så *stemt* af sangens toner, at sproget (og dets henvisninger) forsvinder til fordel for *stemmens* [...] materialitet”.⁵ At “sproget (og dets henvisninger) forsvinder”, mener jeg ikke er rigtigt; det lydlig register tillægges blot mere betydning – *oven i* de betydninger, sproget i øvrigt rummer. I mit projekt vil jeg således placere mig i et frugtbart punkt mellem litteratens tekstanalytiske læsning og musikologens opmærksomme lytten – for det er i dette punkt, den lydlig lyrik kan gribes i sin helhed.

ANALYSEOBJEKTERNE

Da nogle af de væsentligste æstetiske nybrud har fundet sted her, har jeg afgrænset mit projekt til at dreje sig om lydlig lyrik i Danmark i det nye årtusinde – fra digtoplæsninger (fx Ursula Andkjær Olsen) og digt-cd'er (fx Peter Laugesen) over sangtekster (fx Henriette Sennenvoldt fra Under Byen) og rap (fx SuparDejen) til Simon Grotrians salmedigtning i et dirrende krydsfelt mellem skriftlighed og sangbarhed. Med meget forskelligartede metoder har disse og andre kunstnere ydet bemærkelsesværdige bidrag til den danske poesi – nogle i interaktion med musik, andre uden, nogle med skriftlige forlæg, andre uden; nogle fremfører teksterne selv, andre ikke, nogle har fået et bredt gennembrud, andre ikke. Men hos alle står lyden helt centralt. Ved at arbejde hinsides de eksisterende genreinddelinger er det muligt at nå frem til en dybere forståelse af, hvorledes den lydlig lyriks særlige betydningsdannelse etableres, og hvad der udmærker den i Danmark i disse år.

Et eksempel: I et relativt kort rapvers lyder det afslutningsvis, hurtigt og aggressivt, hos rapperen SuparDejen:

“så jeg dropper⁶ et **mindre vers, kompleks** som jeg er, og efterlader dig med ét”.⁷

Her “efterlades” lyttereren altså *lige pludselig* (“med ét”) – idet der bliver sagt “et”, er stemmen væk. Man efterlades dog samtidig med *noget*, nemlig med et mindre vers: det vers, som netop her afsluttes. Imidlertid efterlades man i lige så høj grad med endnu en ting, nemlig med et *mindreværds-kompleks* – så kompleks er nemlig SuparDejen, tekstens jeg, hvilket han netop selv samtidig gør opmærksom på. Lyden [‘mendrð’värskøm’plægs] holder to betydningsbolde i luften på samme tid. Var passagen skriftlig, kunne man ræsonnere således: ‘Når digteren har valgt denne stavemåde, tegnsætning, orddeling osv., må meningen

⁴ Frank Kjørup: *Sprog versus sprog*, 2002, p. 373.

⁵ Ansa Lønstrup: *Stemmen og øret*, 2004, p. 30. Lønstrups kursiveringer.

⁶ Betyder også ‘kommer med’.

⁷ SuparDejen: “Int-u-kon”, *Intelligens uden konsistens*, 1998.

være denne'. Men det kan man ikke; passagen er poesi tænkt i og som lyd, den kan ikke forstås gennem skriften, men må behandles som dén lydige, æstetiske ytring i egen ret, den er – ligesom al anden lydlig lyrik.

I kortlægningen af feltet vil det være naturligt også at trække linjer tilbage til eksempelvis Per Højholt, Inger Christensen og Dan Turèll, men også til bl.a. Steppeulvene og C.V. Jørgensen – og helt tilbage til poesiens netop lydige rødder (som også den etymologiske forbindelse mellem lyre og lyrik vidner om); til rapsoderens vokale fremførelser af de episke fortællinger og således forsøge at begribe den nye lydige lyrik med klangbund i historien.

FORSKNINGSNETVÆRK & EGEN FORSKNING

Ikke mindst i en interdisciplinær kontekst som denne anser jeg det for altafgørende at have et bredt, tværfagligt netværk. Et sådant har jeg opbygget omkring mit projekt over de seneste år, såvel inden for som uden for landets grænser. I Hamborg, hvor jeg opholdt mig i 2008-2009, er jeg del af et forskningsmiljø omkring lektor Olaf Grabienski (Anbefaler 1), som beskæftiger sig med sangtekster i populærkulturel sammenhæng. På Institut for Æstetiske Fag i Århus står jeg i kontakt med bl.a. Ansa Lønstrup (medvejleder på projektet), Birgitte Stougaard Pedersen og Jørn Erslev Andersen, som har beskæftiget sig med emner beslægtede med mit ph.d.-projekts. På Nordisk Institut er jeg tilknyttet forskningsgruppen *Narrative Research Lab*, hvorigennem jeg deltog i narratologikonferencen *Mind – Narrative – Ethics* på Universitæt Hamburg i januar. Gennem bl.a. digteren Morten Søndergaard og litteraturforskeren Frank Kjørup har jeg tilknytning til Nordisk Poetisk Selskab i København; et foretagende, som i sit hidtidige virke har beskæftiget sig med problemstillinger med stor relevans for mit projekt. Jeg er sammen med en række ph.d.-studerende tilknyttet den nystartede forskningsgruppe *Studier i poesi* på Nordisk Institut, hvor jeg sidste år også var del af et stort, foreslået forskningsprojekt om litteratur og didaktik. Endelig er jeg sammen med en række andre forskere del af en planlagt foredragsrække om litteratur i musikken på Folkeuniversitetet til efteråret.

Jeg har allerede publiceret en række videnskabelige artikler på højt niveau om ph.d.-projektets genstandsområde og således åbnet for indsigter heri. De seneste år er den lydige lyrik løbet som en rød tråd gennem mit arbejde, og jeg har publiceret artikler om bl.a. dansk raplyrik i *Vandfanget* ("Bæltstedet. Om uhørt ordspilsludomani og tenderen mod nul-værdi i den sprogligt eksperimenterende danske *rapoesi* (+ enkelte udblik)"), om Niels Lyngsøs oplæsningspraksis i *Reception* ("Fra Ordfeus til Lydfeus. En samtale med Niels Lyngsø om at skrive og tale – og se og høre"), om Simon Grotrians salmedigtning i *Kritik* ("Krydsild. Om Simon Grotrians salmedigtning mellem X, + & †"), om Ursula Andkjær Olsen mellem musik, skrift og tale i *Standart* ("Både enten og eller. En samtale med Ursula Andkjær Olsen"), og en artikel om ph.d.-projektets emne er undervejs ("Siger og skriver poesi. Mod en større sensibilitet over for poesiens materiale"). Desuden er en peer-reviewed artikel til tidsskriftet *K&K: Kultur og Klasse* samt en artikel til en amerikansk antologi 'acceptede' (hvv. "Poetikens kunstformer. Om forholdet mellem poesi og poetik i Niels Lyngsøs *MORFEUS*" og "Graffitopography. Studies in Ways in which Graffiti Relates to its Surroundings"). Mine øvrige udgivelser er at finde i det vedlagte CV.